

Starški list

2007/2

wudaće: zyma 2007(2)
wudawaćel: Serbske šulske towarstwo z.t.
Póstowe naměsto 2
02625 Budyšin
Tel.: (03591) 550216

info@sorbischer-schulverein.de

www.sorbischer-schulverein.de

zamołwitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa

Tel.: (03591) 550215

titulny wobraz: džěsći z Ralbičanskeje pěstowarnje

fota: Serbske šulske towarstwo (SŠT),

str. 10,11 J. Maćij

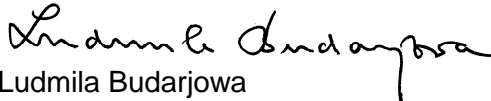
© 2007 Serbske šulske towarstwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lubi starši,

w tutym staršiskim lišće wěnujemy so wosebje hrajkanju dźěći w našej pěstowarni. Prócujemy so wo to, zo móže so Waše dźěćo po swojich kmanosćach a starobje wotpowědujo čělnje a duchownje harmonisce wuwiać. Kładžemy wažnosť na to, zo so pola kóždeho dźěsća systematisce rozwiwaja kmanosće za duchowne předžělanje dožiwjenjow a začućow a zo tute zaso polěkuja wuwicu myslenja a rěčenja. Słowa – serbske a němske - su za Waše dźěći kaž hrajki. Wone hodža so na wšě strony wobroćeć, różno brać a zaso hromadže stajeć. Hrajkanje je najwažniši motor wuknjenja a zrozumjenja. Pod nawodom našich kubłarkow wuknu dźěći rozdźělne wěcy spóznować a pomjenować. Serbsčina so hrajkajo po najnowšich dopóznačach wědomosće Wašemu dźěsću posrědkuje.

Lubi starši, lěto 2007 chila so ke kóncej. Džakujemy so za Wašu dowěru a podpěru. W nowym lěće přejemy Wam a cyłej swójbje krutu strowotu, Bože žohnowanje, wjele zbožownych chwilow zhromadnje z Wašimi dźěćimi a wjeselimy so na rjane zhromadne dožiwjenja.

Waša

Ludmila Budarjowa

předsydka Serbskeho šulskeho towarstwa z. t.

Wobsah

Hra – hłowna zaběra dźěsća	2
Kak móža starši hrajkanje dźěći podpěrać?	5
Witaj – pěstowarnja Malešecy	6
Kubłanska jězba do Bretoniskeje	9
Džěto a hrajkanje dźěći w něhdysich časach	10

Hra – hłowna zaběra džěsća

Hrajkanje liči so k najwažnišim zaběram džěsća a je w swojim woznamje runostajene za nas dorosćenych ze zapřijećom „džělać“. Hrajkanske, wotkrywanske, cyłe čěto zapřijace wuknjenje je w předšulskej starobje najlěpši motor wuwica. Džěći wuknu hłownje w hrě. Hrě jako srědk kontakt wuwic, socialne prawidła wujednać a róle wuspytać, so wažny wuznam přicpěwa.

Hra – cyroba za dušu

Hrajkanje je wažne wuměňjenje za strowe čělna a dušina wuwice džěsća. Džěći njedžěla hrajkanje a winowatosće tak raznje kaž dorosćeni. Woni dožiwja wšitko hrajkajo, tež wšedne winowatosće abo nadawki. W hrě so džěći aktiwnje ze swojim wobswětom rozestajeja a cyle připódlu dožiwjeja, kak so jich jednanja wuskutkują. Džěći su přirodnje wćipne, zahorite a rady eksperimentują. Tak woni slědža, zeznaja a sej swět zdobywaja.

Přez wupruwowanje we wšelakich rólach dobudu sej džěći zrozumjenje za róle dorosćenych. Wuknu, so do druhich čłowjekow zamyslić a jich zrozumić, swoje požadosće přesadzić a wo nazhonjenym so wuměnić. Tak hrajkajo přiswoja sej kompetency kaž zhromadnosć a zamóžnosć problemy rozrisać abo kmanosć mjezsobu řečeć. W hrě nawuknu džěći hranicy a prawidła spóznać a kak maja tute wujednać a dodžeržeć. Wćipne sej hrajkace džěćo njeznaje wostudu.

Hra – zručowanie za mozy

Mozy džěsća su při porodze hišće njezrałe. Wažne wjazby mjez mozami hišće pobrachuja. Přez tute wjazby pak móža mozy hakle połnje džělać. Tajke wjazby nastawaja přez najwšelakorije naroki při hrajkanju, kaž wobkedźbowanje abo reagowanje. Čim wjace nastorkow a impulsow rozum dóstawa, čim bóle so wjazby mjez nerwami rozhažkuja. Z pjeć lěta su džěci někak 80 % swojeje inteligency wuwili. Tutón proces so přez čelne aktiwity džěsća wosebje spěchuje. Tohodla je wažne, zo so džěci wjele hibaja, łaža, běhaja, skakaja, balansuja.

Trening za čěło

Přez pohibowanje w hrě so wutroba, wobtok kreje, dychanje a muskle trenuja, kosće a zhibadła so skruća. Džěco wuknje swoje čěło zeznać a wobknježić, zručuje so we wutrajnosći, koncentraciji a wušiknosći. Džěci móža tak hrajkajo čěło trenować a wjeselo na čělnym napinanju wuwiać. Wuknjenje stawa so pola džěci we wulkim podžělu přez pohibowanje. Tohodla maja so džěcom dosć móžnosćow a časa k hrajkanju zmóžnić. Wosebje hrajkanje wonka přinjese strowy apetit, hłuboki spar a zadžěwa dołhodobnje nadwaze.

Hra – hódnota jako tajka

Při hrajkanju džěsća njedyrbjeli so hnydom za zmysłom a wunoškom hry prašeć. Hrajkanye je přeco něšto drohotne. Hrajkanye rěka tež, so rozestajeć, so zhromadnje smjeć a wjesoły być. Hižo to kóždemu tyje. Sej hromadže hrajkać přinjese bliskosć, dowěru a přećelstwo. Tež dorosćenym husto tyje, so wot žiwjenskeho wjesela džěći při hrajkanju natyknýć dać.

“Hdyž džěčo jónu njejě, tak so najwjace starši starosća. Hdyž pak džěčo sej prawje njehrajka, potom to často nchtó njepytnje. Při tym je to poslednje zwjetša wjele chutniše alarmowe znamjo.”

Virginia M. Axline, wuznamna ameriska džěćaca psychologowka

Kak móža starši hrajkanje džěci podpěrać?

Džěčo, kotrež je w hrě zanurjene, njetrjeba žadyn nowy nastork.

Kóždy džěčo trjeba čas a měr k hrajkaniu.

Přewjele hrajkow zadžěwa, zo so džěčo intensiwnje z jednej wěcu rozestaja.

Hrajki dyrbjeli dokładnje wupytane być. Přirodne materialije abo předmjety wšědneje potřeby móža za džěci zajimawše być hač drohe rajki.

Kreatiwita džěsća je wulka. Přewjele spěchowanja je njetrjebawše. Hra je wuknjenje za žiwjenje.

Džěci chcedža so wosebje w bliskosći swojich lubych hrajkać a nic přeco sami w džěčacej stwi. Tuta wěstota a schowanosc dari dowěru a swobodu, zo bychy pozdžišo derje sami abo z druhimi hrajkać móhli.

Zažny kontakt k druhim džěćom, njech w susodstwje abo w hrajkanskej skupinje je jara wažny.

Džěčo je najlepší nawoda hry. Nas dorosćenych móže wone pohnawać, hdyž zwólniwosc a wotewrjenosc pokazamy.

Kóždy džěčo trjeba čas a móžnosć, zo by swójske měritka za rjanosc, porjadk, prawje, wopak namakało. W dowěrje do wuwica džěsća so to poradži.

Přehnata starosc wo wěstotu a strowotu znjeměrnja džěčo. Našu dowěru mytuje ze samostatnosću a zamolwitosću.

žórło: Kinderspiele, BzgA, brošuru dóstanjeće bjezpłatnje pola:
BzgA, 51101 Köln

Witaj – pěstowarnja Malešecy

Serbske šulske towarstwo z.t. kubła tuchwilu 348 džěci w Hornjej a 122 džěci w Delnej Łužicy we 28 skupinach po metodze dospołneje imersije. To je přibližnje 65 % wšěch serbskich a serbsce wuknjacych džěci cyłeje Łužicy. W tutym a slědowacych staršiskich listach so jednotliwe pěstowarnje předstaja (hlej tež wonkowa wobalka w němskim džělu).

To smy my z Witaj-pěstowarnje Malešecy:

Wjednica: Borbora Kralowa

Kubłarki: Sigrid Hörnigowa

Monika Liznerjowa

Hana Baumgärtelowa

Techniska sobudžělačerka: Margita Jainzowa

FSJ- sobudžělačer: Florian Brězan

Naša skupinska zestawa je slědowaca:

Žłobik: Wo 6 dźěci w starobje mjez 1 - 3 lětami stara so luboznje knjeni Hörnigowa. Wona je serbsku rěč w intensiwnym kursu serbšćiny nawuknyła a z wulkej prócu sej přeco zaso nowy słowoskład přiswoja.

Młódša skupina: Naše małe rawsy mjez 3 - 4 lětami kubła knjeni Liznarjowa. Z wutrajnosću přewodža a podpěruje wona dźěci při zdźělowanju a kubłanju.

Srjedźna a wulka skupina: To su dźěci mjez 5 – 7 lětami, kotrež so na šulu přihotuja. Zhromadnje z knjeni Kralowej so na rěčnym, socialnym, přirodowědnym a matematiskim polu wukmanjeja. Za 6-lětnych steji šulski přihot w srjedžišću kubłanskeho lěta.

Hort: Wot srjedź nowembra je knjeni Baumgärtelowa naš hort přewzała. Tučasnje so wona pola nas zadžěła, so z dźěćimi a z našimi wobstejnosćemi zeznajomni.

Hdže leža Malešecy a hdže wuknu dźěci serbsce?

Malešecy je wjes njedaloko Budyšina. Handrij Zejler je tu we wjesce serbsku pěseň „Hdžež so módrja, zelenja“ napisał. Wjesku wobrubja haty, pola a lěsy.

Pěstowarnja je w starym knježkowym domje (Herrenhaus), hdžež stej tež gmejna a nalutowarnja zaměstnjenej. Naša zahrodka je rjana wulka, z wjele zelenym a štomami. Wona skića wšelake móžnosće so při hrajanju z přírodu zeznajomnić a da dźěćom móžnosć, swójske ideje přesadzić. Nastroje wonka pohnuwaja dźěci ke kreatiwnej hrě a k pohibej.

Projekty a aktualne nowinki wo nami

Wot lěta 2006 wěnujemy so wosebje projektneju dźěłu. Tak smy w běhu časa wšelake projekty přewjedli kaž na přikład:

- **Nazyma:** Što móžemy wšitko z płodami nazymy činić? (paslič, pjec, warić, ličić...)
- **Ryby pola nas a w morju:** Što je karp, što su delfiny? (sčěnowinu zhotowili, akwarij paslili, wustajeńcu přihotowali, rybarja wopytali a na wopyće měli...)
- **Woda:** Što płuwa a što so podnuri?
- **Chodojty palenje:** Što to je? Zwotkel přińdže nałožk? (sami tutón dzeń wuhotowali)

- **Indianojo:** Što su? Hdže a kak su žiwi?

W běhu projekta su dźěći tójšto wo žiwjenju indianow a jich wašnjach, kulturje a nałožkach zhonili. Dźěći su zahoriće paslili, molowali a indianske reje nazwučowali. Bjez džiwa, zo na kónčnym swjedženju tajka prawa

indianska atmosfera knježeše.

W našim přichodnym projekće spočatk lěta 2008 budu zmysły w srjedzišću stać. Smy so w lěće 2006 z našim projektom „**Wotkrywamy naše zmysły**” na wupisanju marki Persil wobdźělili a za našu ideju 6.960,- € dóstali. Wjeselimy so tuž na nowe hrajkanske narjady a różki, kiž zmysły našich dźěći spěchujaja a wuwijaja. Chcemy z pomocu spěchowanskich pjenjow wšelake móžnosće k zaznawanju zmysłow pod hołym njebjom wutworić.

Kubłanska jězba do Bretoniskeje

Wot 01.11. do 11.11.07 přebywachu wjednicy pěstowarnjow, přewodžane wot předsydki, knjeni Budarjowej, koordinatorki, knjeni Młynkowej a čłona předsydstwa SŠT z.t., knjeza Rjedy, w Bretoniskej.

Kolokwij, organizowany wot pedagogiskeho towarstwa za bretonisku řeč a kulturu KELENN, zaběraše so we wšelakich fachowych přednoškach z nazhonjenjemi z dwurěčnosću a metodu imersije. Prošeni běchu zastupjerjo narodnych mjeńšin z Francoskeje (Bretonojo, Baskojo, Okcitanajo, Němcy z Elsaß – Lothringskeje), Waliziskeje, Šotiskeje, Němskeje (Frizojo, Serbja) a Kanady. Knjeni Budarjowa je wo našim modelowym projekće Witaj referowała. We wšěch krajach je stupacy zajim za řeč mjeńšiny a jeje kulturu kaž tež přirost sebjewědomja pola młodych ludži spóznamomny.

Cil jězby bě tež zeznaće sposrědkowanja bretoniskeje řeče w DIWAN kubłanišćach. W Bretoniskej leža korjenje našeje Witaj – metody. W hospitacijach předstaji so wobdźělnikam wuprawy didaktiski material kaž tež wuměńjenja při wuwučowanju.

W DIWAN–šuli w Bresće so po Montessori–metodže wuču. Žłobik, pěstowarnja a šula tworja cyłk. Zajimawe bě, zo w kóždej skupinje jedna kubłarka a jedna pomocnica dźěłatej. Nadpadny měrne, samostatne a koncentrowane dźěło dźěci. Dźěłowy material sej pěstowarki zdźěla sami nadźěłaja a wuměńjeja.

W Bretoniskej wopytaja na 3000 šulerjow DIWAN–šulu. Woni wuwučuja so w 35 zakładnych šulach a pěstowarnjach, 5 srjedźnych šulach a jednym gymnaziju.

Džěło a hrajkanje džěći w něhdyšich časach

Hač do kónca 19.lětstotka, zdžěla hišće do srjedź 20.lětstotka, bydlachu wjele serbskich džěći z tři, druhdy štyri generacijemi pod jednej třěchu. Džěći dožiwichu swójbu jako domjacu a džěłacu zhromadnosć a wotrosćechu w krutych normach a nahladach. Tak dožiwichu zahe džěło a wěru dorosćenych, porod a smjerc, wjesne žiwjenje, schowanosc a předpisy. Wowka, słužowna abo jedna sotra abo bratr běchu často najbliša orientaciska wosobina za džěći. Mać měješe jenož mało časa za jednotliwe džěčo. Zahe dyrbjachu džěći hižo doma pomhać. Samo šulske wuknjenje dyrbbeše so džěłu často podrjadować. Hižo pjeć- a šěsćlětni dóstachu nadawki. Džěłachu na polu, w zahrodže a w lěsu, pasechu skót, džěchu po picu, kedžbowachu na małych bratrow a sotry....Při džěle nawuknychu hódnotu a wobchadženje z wjele wěcami.

Hakle, hdyž bě wšo džěło zdokonjane, móžachu so džěći hrajkać. To bě husto jedna hodžina wječor, jako běchu starši w hródzi picować a dejić. Džěći spytachu pak wšelake winowatosće zhromadnje z druhimi džěćimi spjelnić a z hrajkanjom zwjazać. Samo pod skromnymi wobstejnosćemi mějachu ideje a twarichu sej hrajki ze słomy, drjewa, kamuškow, črjopow abo pjerjow. Najradšo hrajkachu sej džěći zhromadnje wonka. Młódši přewzachu hry wulkich a jich prawidła.

Woblubowane hry w swójbje bėchu “Ćłowječe, njemjerzaj so”, Čorny Pėtr, dama, halma, dwójna hłójčka. Wosebite wjeselo bė, hdyž so zhromadnje při blidže hrajkasė. Tež hrajukanje ze škleńčanymi kulkami, rólkami cworna abo z kneflemi z wowcyneje tyzki bė přeco jara woblubowane. W džėćacej fantaziji přemėnichu so wšelake knefle na kralowski hród abo džėći kładžechu z nimi rjane mustry. Často zetkawachu so cyłe črjody džėći na wėstych mėstnach k hrajukanju. Přeco znowa hrajachu runje najlubšu hru tak dołho, prjed hač njepřindže druha do mody. Někotre hry so wudachu z kołobėha lėta. Tak klepachu so w mėrcu pišćalki a w lėće so z kłóskow młyny tykachu. Najwjace džėći mėjachu jenož mało hrajkow, klanku, konika, wóz, bul, powjaz za skakanje abo twarski kašćik.

Jenož k hodam so džėćom něšto wjace dari. Dary bėchu praktiske. Dari so, štož bė nuznje trėbne. Tež, hdyž njemėjachu starši wjele, spytachu tola svojim džėćom něšto k hrajukanju darić. Štož njemóžeše hrajki kupić, blidarješe abo pasleše sam něšto za swoje džėći abo da wot wjesneho rjemjeslnika něšto zhotowić. Stare hrajki so w adwentnym času nowe namolowachu, reparowachu abo předžėlachu, jednotliwe džėle so přidachu. Za džėći bėchu zhubjene wėcy k hodam kaž „nowa“ hrajka. W dnjach po hodžoch džėch wšitcy rady k susodam, zo bychu sej hodowny štom a dary wobhladali a sej zhromadnje hrajkali.

Jeli chceće wjace zhonić, wupłaći so wopyt w džėćacym muzeju Serbskeho muzeja w Budyšinje.

dr. Gisela Brukowa
muzejowa pedagogowka

Słowničk k hodom

błysć swěčkow	Lichterglanz
chójna	Kiefer
džěćetko	Bescherkind
forma k wukałanju	Ausstechform
jědla	Tanne
kadžička	Räucherkerzen
kadžidło	Weihrauch
kurjacy mužik / kurjačk	Räuchermann
lěсны worjeh	Haselnuss
łuskač, łupak	Nussknacker
myra	Myrrhe
nordmanowa jědla	Nordmanntanne
nowolětka	Neujährchen
praskotak	Feuerwerkskörper
škričkowc / pryskotawka	Wunderkerze
šmrěk	Fichte
swěčkaty wobłuk	Schwibbogen
swěčkowy rječaz	Lichterkette
włóski worjeh	Walnuss
wohnjostroj	Feuerwerk

Spytajće raz:

Špihelowy wobraz

Dwajo stejitej sej napřećo. Jedyn čini pomalu pohiby, kotrež druhi kaž w špihelu wospjetuje.

Porik

Džěćo stupi so bjez čriji pola wjetšeho džěsća abo dorosceneho na noze. Nětko hromadže běžeć abo rejować!

Ta hinaša wowca

Pastyr by móhl spokojom być: Wowcy jemu slěduja, tam hdžež dže. Hač na tu jednu: tu čornu. Wo čornu wowcu so pastyr starosci: Běži přeco zaso wot druhich přeč a dže swójske puće.

Jako ma so wowcam wołma třihać, čeknje čorna wowca. Chce swoju wołmu sama za sebje zdžeržeć.

Hdže je ta čorna wowca? Pytaja ju dołho. Ale njenamakaja ju. Čorna wowca je so w prózdnjency schowała. Tu chce wostać, cyle sama za sebje. Tam a sem zwaži so z prózdnjency won. Potom běži cyle sama přez prózdne pola.

Je nazyma. Nowemberske wichory ćahnu přez kraj. Zymny wětřik duje. Samotnej wowcy je zyma najebać jeje wołmy. Sama a zrudna steji na prózdnym polu. Potom započina so sněžiť. Přeco husćišo pada sněh. Čorna wowca njenamaka swoju prózdnjencu wjace. Je so wona zabłudžiła?

Nadobo widži spodziwne swětło. Dže swětłu napřečo a namaka prózdnjencu. W njej je swětło. Muž a žona staj tu hospodu namakałoj. Čorna wowca chce přeč, ale w poslednim wokomiku wuhlada džěčo. Wuńdže swětło wot njeho? Žona wozmje džěčo k sebi, zo by so pola njeje wohrěwało. Ale džěčo započina pišćeć.

Čorna wowca njeběži přeč. Jeje wołma zda so jej ćežka a ćeša. Hlada na džěčo a čuje ćoplotu w sebi. Dže bliže, přeco bliže k džěšču, nachili hłowu a lehnje so na zemju. Žona so džiwa. Połoží džěčo do wołmy. Džěčo hižo njeplaka.

Čorna wowca lědma dycha. Jenož jónu so stróži. W zachodze steji pastyr. Pastyr widži čornu wowcu a praji: „Tak je moja zhubjena wowca swoju wołmu za tute džěčo zdžeržala“. Połoží swój pastyrski kabat skedžbnje na džěčo a wowcu. Potom dže swój puć spokojnje dale. Druhe wowcy jemu slěduja.

(po Elisabeth Heck)